

Als ik alles had verteld

Colofon

ISBN: 978 94 6365 878 2
re druk 2026
© 2026, Herma Jonker

Uitgeverij Elikser
Ossekop 4
8911 LE Leeuwarden
www.elikser.nl
Drukwerk: CSL digitaal B.V.

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Dit verhaal is gebaseerd op ware gebeurtenissen. Om het verhaal te kunnen vertellen, zijn sommige details en tijdlijnen aangepast of aangevuld.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Als ik alles had verteld

HERMA JONKER

Hannah

Proloog

1978

‘Wil je mijn levensverhaal schrijven?’

Ik ben vijftien als mijn moeder me die vraag stelt. Ze is net terug van een weekend op Schiermonnikoog. Een uitstapje van niks, maar ze komt thuis als een andere vrouw. Voor mij: als een andere moeder.

Het is 1944, midden in de oorlog, wanneer Lily (mijn moeder) terechtkomt op het kleine Waddeneiland voor de kust van Groningen. Haar vader moet daar werken, zij gaat met hem mee. Ze wordt tewerkgesteld in het hospitaal. Ze is geen verpleegster, maar ze is wel onmisbaar. Ze maakt schoon, helpt waar ze kan, aait een wang. Ze is het zonnetje in huis. Achttien jaar is ze. Jong, net volwassen. En dan: een ontmoeting. Een Duitse soldaat. Ze worden verliefd. Intens verliefd. Dat dát verboden was, is zacht uitgedrukt. Wat daar begon, liep als een draad door haar verdere leven.

Maar een deel van dat verhaal verdween, samen met andere pijnlijke herinneringen, in het donker van haar geheugen. Alsof haar brein besloot: dit bewaren we ergens diep weggestopt. Tot dat weekend op Schiermonnikoog. Ze is voor het eerst weer terug op het eiland sinds 1945. De plek opent de laatjes in haar hoofd die jarenlang gesloten waren gebleven. En met terugwerkende kracht komt haar verhaal boven. Vanaf dat moment vertelt ze het. Aan mij. Alleen aan mij, haar jongste dochter. Omdat ze denkt dat ik luister. Omdat ze hoopt dat ik haar geloof.

‘Nee mam,’ zeg ik. ‘Ik kan jouw levensverhaal niet schrijven.’ Niet omdat ik het niet wíl. Maar omdat ik nog maar vijftien ben. En geen schrijver. En omdat haar verhaal te veel is. Te zwaar. Te ongelooflijk. En toch, hoe ongelooflijk ook, ik geloof haar. Ik twijfel geen seconde aan de echtheid van haar verhaal.

2019

Ik loop uit de douche. Mijn huid dampt nog na terwijl ik zachtjes neurie. Dan hoor ik mezelf zingen:

*‘Vielleicht sagst du mir morgen, du bist mein guter Stern
Vielleicht sagst du mir morgen, ich habe dich so gern
Vielleicht sagst du mir alles, vielleicht sagst du auch nein
Vielleicht soll unsere Liebe ein Traum nur sein.’*

Een liefdeslied. Mijn moeder leerde het me ooit. Het was háár lied. In de oorlog zong haar Duitse geliefde het voor haar, keer op keer. Zingend ga ik voor de spiegel zitten. Er staan tranen in mijn ogen. Ik denk aan haar. Aan mijn lieve moeder, die alweer jaren in het Alles is en in dat Alles nog altijd dichtbij voelt. Ik praat met haar. Dat doe ik vaak. Ik kijk mezelf aan terwijl ik zing. Dan stukt mijn stem. Mijn mond valt open. Er gebeurt iets. In mij. In het moment. Ik voel het. Ik denk het. Ik weet het.

‘Mama,’ zeg ik. ‘Misschien ga ik je verhaal tóch schrijven. Ook al is het meer dan veertig jaar geleden dat je me erom vroeg. Misschien. Maar nog niet. Nu nog niet.’

Nog geen dag later stuurt mijn zus Hilde me een bericht via WhatsApp. Onze oom Wiebe, de broer van mama, wil haar graag spreken. Over de familie, schrijft ze. Ze weet niet precies waarom. Maar ze wil liever niet alleen gaan. Ik zeg meteen: ‘Ik ga met je mee.’ We hebben Wiebe allebei nauwelijks gekend. Misschien heb ik hem drie, vier keer in mijn leven gezien.

Toch weet ik veel van hem. Van mama.

Op de heenweg weet ik: hij heeft niet dezelfde vader als mama. En ik vraag me af of ik hem dat moet vertellen. Op de

terugweg weet ik: hij heeft ook niet dezelfde moeder. En dan, aan het eind van die dag, praat ik opnieuw met haar. ‘Mama,’ zeg ik. ‘Ik ga je verhaal schrijven. De tijd zal me laten weten wanneer. Maar ik ga het doen. Voor jou.’

Lily

Deel I
1944-1945

Hoe het allemaal begon

Waar zijn mijn sokken nou weer? Met een zucht leg ik mijn boek weg. Het is verkreukeld van het steeds opnieuw lezen, maar ik kom er vanavond toch niet doorheen. De stemmen van mijn ouders houden me wakker. Ze kibbelen bijna elke avond, dat ben ik gewend. Meestal begint het zacht, als gestommel in de verte. Maar nu zijn hun stemmen hard en boos. Het schrikt me niet meer op. Het verbaast me ook niet meer. Praten doen ze weinig, ruziemaken des te meer. De sfeer in huis is al zo lang bedrukt. Misschien komt het door de oorlog. Maar nee, ook vóór de oorlog was het altijd al hommeles. Ik heb het er maar mee te doen. Net als mijn zusjes en broertjes. Ondanks het volume kan ik net niet verstaan wat ze zeggen. Misschien wil ik het ook niet weten. En toch spitsen mijn oren zich. Vast weer vader die iets verkeerd heeft gedaan in moeders ogen. Dat is snel het geval.

Ik weet niet goed wat ik van mijn vader vind. Ik ken hem eigenlijk nauwelijks. Hij is meestal lief voor me, dat wel. Maar vaak is hij ergens anders, het liefst met een glaasje erbij. Ik begrijp hem wel, maar ik vind het niet leuk.

Ineens hoor ik mijn naam. Hun stemmen zijn zachter nu, net te zacht om nog woorden te onderscheiden. Maar mijn nieuwsgierigheid is gewekt. Wat hebben ze over mij te zeggen?

Het is ijskoud in de kamer, ondanks dat het officieel al lente is. Ik schuif mijn voeten onder de dunne deken, op zoek naar mijn sokken. Niets. Ook op de grond niet. Dan zie ik in het schijnsel van de straatlantaarn één sok liggen, op de vensterbank. Geen idee hoe die daar komt. Maar ik pak hem snel.

Met mijn ene sok aan, balancerend op één voet, probeer ik mijn zusje niet wakker te maken.

Greetje ligt, zoals altijd, diep in slaap. Haar donkere haar in slierten over de rand van het kussen. Haar handen onder haar wangen, haar gezicht roze van de slaap. Een zacht, tevreden geluidje ontsnapt uit haar mond. Ze is net een klein varkentje, bedenk ik, maar dan wel een lieve. Overdag is ze totaal anders. Dan is ze scherp, fel, en laat ze zich door niemand opzijduwen. Met haar tien jaar weet ze precies wanneer ze zich moet inhouden, vooral bij moeder. Maar bij anderen? Dan is ze eerder een opstandige Duitse herder. Fel en moedig, met haar scherpe blik en dwarse houding.

Geen *Duitse* herdershond, verbeter ik mezelf meteen. Dat woord wil ik niet aan haar koppelen.

Het is bijzonder hoe warm ik kan worden van mijn zusje. Dat ik liefde voel, zomaar, zonder dat het me is geleerd in ons huis, waar de liefde meestal buiten de deur blijft. Dat vind ik mooi.

Ik kijk nog één keer rond. Geen sok. Dan maar zo. Met één warme en één ijskoude voet sluip ik naar de woonkamer. De stemmen klinken nu weer duidelijk. Ik denk aan mijn andere broertjes en zusjes. Die liggen vast stilletjes op hun matrassjes, dicht tegen elkaar aan, met hun oren onder de dekens. Hopend dat het snel weer stil wordt. Dit is niet het moment om je te laten zien. Moeder kan angstaanjagend zijn.

Ik weet waar de planken kraken, dus loop ik voorzichtig. Bij de woonkamerdeur blijf ik staan. Ik hoef mijn oor niet tegen het hout te leggen om te horen wat er gezegd wordt. 'Hoezo moet je naar Schiermonnikoog?!' snauwt moeder. 'Is het nog niet genoeg dat je elke avond in de kroeg zit?! En wie zorgt er voor de kleintjes als je Lily meeneemt?! Ze is nog maar net terug uit Hannover!' Daar is mijn naam weer. Mijn hoofd wordt meteen helder. Schiermonnikoog? Dat is toch een eiland? Wat moet ik daar? Ben ik opnieuw opgeroepen voor de

Arbeitseinsatz? Ik was thuis juist weer een beetje geland, na veertien maanden in het Siloah Krankenhaus. Ik probeer snel de beelden van de gewonde militairen die in mijn herinnering komen uit mijn hoofd te duwen.

Ik hoor mijn vader diep zuchten. 'Ik heb geen keuze. We hebben geen keuze. Ik moet gaan. We worden op de boot gezet en krijgen werk toegewezen. We kunnen niet weigeren.'

'Onzin,' bijt moeder hem toe. 'Maar je baas zal blij zijn van je af te zijn. Alleen de kroegbaas op de hoek kan z'n tent wel sluiten. Je bent de helft van zijn klandizie!'

Ik krijg medelijden met vader. Moeder is niet bepaald zachtvaardig, en dan druk ik me nog netjes uit.

Hun huwelijk was een moetje. Zonder mij was hun echtelijke verbinding er nooit van gekomen. Of ik het eervol of dom vind van vader dat hij met haar trouwde, weet ik niet. Maar ik snap wel dat hij tegenwoordig liever in de kroeg zit. Als ik mocht, zou ik elke dag naast hem gaan zitten.

Net als ik denk dat het gesprek ten einde is, spreekt vader opnieuw. 'Ik moet gaan. Het is geen keuze, Elisabeth. En ik neem Lily mee. Ook dat is geen keuze. De dochter van Henk gaat ook. Zij heeft ongeveer dezelfde leeftijd als onze dochter. Dat maakt het misschien wat dragelijker voor haar nu Akke niet mee kan. En het is weer een mond minder voor jou om te voeden. Ik zou ook liever niet voor de moffen werken, maar als we weigeren, staat de *Sicherheitsdienst* hier. En dan is het volgende station een kamp. Je weet wat er dan gebeurt. Dan komen we nooit meer terug.'

Het wordt stil. Ik weet zeker dat moeder nu een gezicht trekt alsof het haar niks kan schelen. Maar vader gaat door.

'Ben je vergeten wat er gebeurde bij de stakingen vorige maand? Tachtig man doodgeschoten. Tachtig! We *moeten* gaan.' Mijn hart bonkt in mijn keel.

‘Ik begrijp het,’ zegt moeder, ineens zacht. Dan, fel: ‘Die rotmoffen! Ga maar! Ik heb toch niks aan jou. En ook niet aan Lily! Ga maar!’ Die woorden snijden. Ze weet niet half hoeveel ik doe, hoeveel ik help sinds ik terug ben. Maar ik laat het van me afglijden. Ze heeft altijd wel iets. En eerlijk is eerlijk: ik denk niet veel anders over haar dan zij over mij.

‘Dat is dan geregeld,’ hoor ik vader zeggen. ‘Maandag vertrekt de boot. Alles is al klaar. *Deutsche Gründlichkeit.*’

Een stoel schuift. Ik draai me om en glip terug naar bed. Eén ijskoude voet. Eén kloppend hart. Onder de deken adem ik warme lucht in het donker. Mijn hoofd raast. Komt Akke straks ook naar Schiermonnikoog of blijft ze nog lang in Magdeburg?

Ik zal de dag nooit vergeten dat ik samen met mijn zusje op de trein naar Hannover stapte. Eén kaartje voor beiden, enkele reis. Wat was ik blij dat we samen gingen. Die negen maanden met haar in Siloah waren te doen. We hielden elkaar op de been. Maar toen ze naar Magdeburg moest, werd alles anders. De vijf maanden die ik daarna alleen doorbracht, zonder haar lach, zonder haar woorden, die waren ronduit zwaar. Donker, soms. Ik hoop zó dat ze ook naar Schiermonnikoog komt.

Het voelt dubbel. Weggaan bij moeder is een opluchting. Maar wat zal ik Jopie weer missen, mijn beste vriendin. Haar lach. Ons geklets. Onze toekomstdromen. En Bé en Liesje. En Greetje en Inne. Soms kan ik ze wel wat aandoen, maar het zijn mijn broertjes en zusjes. En ik houd van ze. Zullen ze het volhouden, zonder mij? Vast wel. Zo lang zullen vader en ik niet wegblijven, toch? Hannover heb ik ook overleefd. En ergens voelt het goed. Een eiland. De boot. Een andere lucht. Het maakt me niet eens uit wat ik daar moet doen. Als ik maar weg ben. Weg van de dreiging in de stad, weg van

de moffen op straat en weg van het Scholtenshuis, dat grijze monster waar iedereen bang voor is.

Ik wil niet denken aan wat ze met de Joden doen. Maar ik hoor de ouders van Jopie fluisteren als ze denken dat we niet luisteren. Ik weet dat het niet klopt wat mensen zeggen. Over werken in het oosten. Er klopt gewoon niks van. Maar ik praat er thuis niet over. Eén woord en moeder gaat los. Dan vloekt ze elke Duitser naar de hel. Het enige waarin zij en ik elkaar begrijpen.

Maar nu wil ik aan iets leuks denken. Maandag al! Ik heb nog nooit op een boot gezeten. Nog nooit op een eiland gestaan. Behalve Hannover ben ik nog nooit buiten Groningen geweest. Als ze maar niet van gedachten veranderen. Nee, ze klonken vastbesloten. Het avontuur roept me.

En met een klein glimlachje op mijn gezicht val ik eindelijk in slaap.